

Η πολιτική εξουσία κατά τον ιερό Χρυσόστομο

Ορθοδοξία / Κοινωνικά θέματα

Μητροπολίτης Χαλεπίου Παύλος

Η εσχατολογική προϋπόθεση της χριστιανικής ηθικής κατά το Χρυσόστομο σ' όλα τα θέματα δεν σημαίνει φυγή ή αποφυγή του κόσμου, αλλ' αντιθέτως είναι αντιμετώπισή του και προσανατολισμός προς τον αληθινό προορισμό του, χωρίς τον οποίο χάνει κάθε νόημα. Η πολιτεία πλην των άλλων είναι και «αρχή», η οποία, αποπροσανατολισμένη στην πραγματικότητα, εδραιώνει κι ενισχύει τη βασιλεία του διαβόλου· όταν όμως προσανατολιστεί προς το σωστό προορισμό της, επαναφέρει τη βασιλεία του Θεού. Αντίφαση Εκκλησίας και πολιτείας υπάρχει, όταν ο εσχατολογικός ενιαίος στόχος διαφοροποιείται.

α'. «Διάκονος Θεού»

Ο Χρυσόστομος εξετάζει την πολιτεία πάντοτε μέσα από τις εσχατολογικές της διαστάσεις¹. Γι' αυτόν η πολιτεία είναι μορφή του παρόντος βίου. Η δουλεία στους άρχοντες δεν υπήρχε στον παράδεισο, στην αρχέγονη και απαλλαγμένη από κάθε δουλεία κατάσταση. Αυτό βέβαια αντιτίθεται στη ρωμαιοκαθολική αντίληψη, η οποία την εξουσία αυτή και τη δουλεία την ανάγει στη φύση και στη δημιουργία

(societas naturalis)· σύμφωνα δηλαδή μ' αυτή την αντίληψη η διαβάθμιση εξουσίας δουλείας θα εμφανιζόταν και χωρίς την πτώση, διότι είναι δήθεν αιώνιος νόμος· διευκρινίζεται μόνον ότι οποιαδήποτε κατάχρηση οφείλεται στη μεταπτωτική φθορά του ανθρώπου. Ο ι. πατήρ, όπως εκτέθηκε στα προηγούμενα, συνδέει κάθε «δουλεία» με την «αμαρτία». Έτσι σαν αίτια της δουλείας θεωρεί την αμαύρωση του «κατ' εικόνα» και τη μη ομαλή συμβίωση των ανθρώπων. Τη «δουλεία» αυτή την αναλύει στην 29η ομιλία και στο 4ο λόγο του στη Γένεση, όπου, όπως ορθώς παρατηρεί ο π. Θ. Ζήσης, θεμελιώνει την επεισαγωγή της στην «αμαρτία» του Νεβρώδ, στην κατάχρηση δηλαδή της σωματικής του ισχύος, χάρη στην οποία επιβλήθηκε σαν «τύραννος και αυθάδης» και «άρχων και βασιλεύς», και «έτερον δουλείας εφεύρε τρόπον». Συνεπώς η μορφή αυτή είναι αναγκαία, αν θεωρηθεί σαν προερχόμενη από την πρόνοια και τη φιλανθρωπία του Θεού και σα μέτρο θεραπείας. Η εσχατολογική προοπτική του ι. πατρός προσδιορίζει όχι μόνο την προέλευση του φαρμάκου αλλά και το θεραπευτικό προορισμό του.

Μητροπ. Χαλεπίου Παύλος

Ερμηνεύοντας ο Χρυσόστομος τη ρήση του Παύλου «υπό του Θεού τεταγμένοι», λεγόμενη για τις εξουσίες, εξαίρει όχι μόνο την αναγκαιότητα του φαρμάκου της εξουσίας σαν συνέπεια της αμαρτίας, αλλά και τη χρησιμότητά του σαν μέτρου και αποτελέσματος της θείας φιλανθρωπίας και προνοίας. Στα εφεξής θα παρακολουθήσουμε τη σκέψη του ι. πατρός στο πώς ερμηνεύει το μέτρο αυτό εσχατολογικά.

Η παρομοίωση του θεσμού της πολιτείας, με «φάρμακον» και των αρχόντων με «ιατρούς» εκφράζει την εσχατολογική προϋπόθεση και τον προορισμό του θεσμού.

Παρομοιάζει επίσης την πολιτεία με «παιδαγωγία» και τους άρχοντες με «παιδαγωγούς», που διακρατούν τους ανθρώπους από τη ροπή στη ραθυμία. Άλλοτε βλέπει την εξουσία της πολιτείας να επιτελεί σπουδαίο έργο, όταν προφυλάσσει τους ανθρώπους από την αναρχία και καθιστά δυνατή τη συμβίωσή τους. Διότι αν εκλείψουν από τις πόλεις οι άρχοντες «θηρίων αλόγων αλογώτερον βιωσόμεθα βίον». Τονίζει ότι η εξουσία είναι «πρόξενος ειρήνης». Από τις αναγκαίες τέχνες τη θεωρεί σαν την πιο απαραίτητη· «ταύτης άνευ ουδέν εκείνων όφελος», λέγει. Πέρα απ' αυτά η θετική προσφορά του άρχοντος έγκειται, όπως είναι ευνόητο, στο

ότι αυτός είναι παράγων που προτρέπει στην άσκηση της αρετής «και τω φόβω και ταις τιμαίς»· μ' αυτό τον τρόπο «προευτρεπίζει» τις ψυχές να δέχονται «εικότως» το λόγο της διδασκαλίας. Γι' αυτό και υιοθετεί για τον άρχοντα την έκφραση του Παύλου «Θεού διάκονος» (Ρωμ. 13, 4). Γι' αυτό επίσης ο Χρυσόστομος αναγνωρίζει το ανέκαθεν ισχύον δικαίωμα των αρχόντων να τρέφονται από το λαό. Παρατηρεί μάλιστα ότι, όταν ο Χριστός αποκρίνεται στην ερώτηση, αν πρέπει να δίδεται στον Καίσαρα ο κήσος, εκφράζεται με το ρήμα «αποδίδωμι» (Ματθ. 22, 17-21) που δηλώνει «απόδοσιν», επιστροφή του οφειλομένου χρέους στον πραγματικό του ιδιοκτήτη σαν αμοιβή δηλαδή για τις θετικές του υπηρεσίες. Εξ άλλου ο Παύλος παραγγέλλει και να προσευχόμαστε για τους άρχοντες (Α' Τιμ. 2, 2). Συνεπώς η εξουσία θεωρείται σαν κάτι που συμβάλλει στην άσκηση της αρετής, βοηθάει στην επάνοδο και στην τελείωση του ανθρώπου, και «διακονεί» το εσχατολογικό σχέδιο του Θεού.

Είναι όμως γεγονός ότι στη μεταπτωτική αυτή και φθαρτή κατάσταση του κόσμου υπάρχει ο παντοτινός κίνδυνος και η αιώνια ροπή ν' αντιστραφεί τελείως η τάξη, κι αυτός ο «διάκονος» και «παιδαγωγός» και «Καίσαρ» να θεοποιήσει τον εαυτό του, να υπερβεί τους «οικείους όρους» κατά τη διαχείριση της από το Θεό δοσμένης εξουσίας του, και να γίνει στην πραγματικότητα ένας αντάρτης και πλάνος. Αποτέλεσμα της περιπτώσεως αυτής είναι η κατάχρηση της εξουσίας, η σύγκρουση με το θέλημα του Θεού. Η εκ μέρους όμως ορισμένων αρχόντων κατάχρηση της εξουσίας δεν θέτει υπό αμφισβήτηση το θεσμό σαν θετικό παράγοντα και παιδαγωγό, αλλά δίνει στο Χρυσόστομο την αφορμή να επισημάνει τις άλλες διαστάσεις της εσχατολογικής του τοποθέτησεως· η θεραπεία προϋποθέτει και το σωστό ιατρό. Επανειλημμένως τονίζει ότι πρώτιστο έργο του άρχοντος είναι το «εαυτού άρχειν» και η εφαρμογή του νόμου. Ο εντοπισμός της εννοίας του άρχοντος στη «διακονία» και στο «ωφελείν τους αρχομένους και ευεργετείν» προϋποθέτει μια ανιδιοτελή διακονία του και καθαρότητα της ψυχής του από τα πάθη.

Ο Χρυσόστομος, ακλουθώντας τον Παύλο και τη Βίβλο γενικώς, φθάνει να παραδέχεται την υποταγή του Χριστιανού και σε απίστους άρχοντες. Υπενθυμίζει ότι, όταν ο Παύλος παρήγγελλε την υποταγή στους άρχοντες, διατελούσε κάτω από την εξουσία διώκτου. Αυτό ασφαλώς δεν σημαίνει άρνηση του θελήματος του Θεού, αλλ' ότι κάτω από την εσχατολογική θεώρηση η υποταγή αυτή είναι πρόσκαιρη κι έχει σα σκοπό την ειρηνική διευθέτηση των τρεχόντων προβλημάτων μόνο. Σε περίπτωση που απουσιάζουν από τον άρχοντα οι ηθικές αρχές, έργο του Χριστιανού είναι όχι να σωθεί δραπετεύοντας ή επαναστατώντας, αλλά να σώσει τον ίδιο τον άρχοντα από την έκτροπή. Στο γνωστό λόγο των αποστόλων «Πειθαρχείν δεи Θεώ μάλλον ή ανθρώποις» (Πράξ. 5, 29) δεν φαίνεται να βλέπει ο ερμηνευτής μια επανάσταση, αλλ' εξαίρει την επιείκεια των αποστόλων, το «ακατάπληκτον», την αφοβία, και την προσπάθειά τους να βγάλουν τους άρχοντες από την πλάνη. Στη συνέχεια τονίζει, με εσχατολογική σημασία, ότι η αδικία των αρχόντων κατά βάθος ήταν για τους αποστόλους αίτιο χαράς· μόνη αδικία είναι η αμαρτία· επαινεί δε την εν τη θλίψει υπομονή των αποστόλων. Σε κανένα κείμενό του δεν φαίνεται να έχει μια επαναστατική θέση. Η προσπάθεια του Χριστιανού είναι ν' απαλλαχθεί όχι από αδίκους άρχοντες αλλ' από την αμαρτία. Η άρση της αδικίας του άρχοντος σαν μέριμνα του Χριστιανού υπάρχει για χάρη του άρχοντος κι όχι του εαυτού του. Την ίδια στάση τήρησε ο άγιος πατήρ κι όταν εξορίστηκε· πουθενά δεν φαίνεται να οργανώνει μια αντίσταση, αλλά χαίρεται στις θλίψεις του. Δέχεται το θεσμό, παραβλέπει τα πρόσωπα. Η ενδεδειγμένη λύση γι' αυτόν είναι η ανθρώπινη επάνοδος και η εξάπλωση του κηρύγματος, το οποίο μπορεί ν' αλλάξει τον κόσμο. Η νοοτροπία αυτή οφείλεται φυσικά και στον καιρό της εμφανίσεως της Κ. Διαθήκης· το κήρυγμα βρισκόταν στο ξεκίνημά του και έπρεπε να φανεί σαφώς ότι οι Απόστολοι δεν δίδασκαν την ανατροπή των κοινών και καθεστώτων νόμων· αυτό θα τους προσέθετε πειρασμούς και περιττούς και ακάρπους.

β. Ιεράρχηση εκκλησιαστικής και πολιτικής εξουσίας.

Εξηγώντας ο Χρυσόστομος το λόγο για τον οποίο αναγνωρίζει την εγκόσμια πολιτεία, και πόσο σπουδαία είναι αυτή η αναγνώρισή της σαν «διακονίας» του θείου σχεδίου, και πόσο συμβάλλει η πολιτεία στην τελείωση του ανθρώπου, καθιστά αντιληπτό ότι σαν «διάκονο» τη θεωρεί πολύ κατώτερη από την Εκκλησία. Η διακονία της πολιτείας βοηθάει μόνο το έργο της Εκκλησίας, προετοιμάζει και προευτρεπίζει τις ψυχές για να τις βρει έτσι η διακονία του λόγου του Θεού. Η Εκκλησία διαφέρει από την πολιτεία όσο ο ουρανός από τη γη κι όσο η ψυχή από το σώμα· ο ιερέυς είναι ανώτερος από το βασιλέα, όσο το πνεύμα από τη σάρκα. Εκτός από την υπόδειξη της ανωτερότητος στις παρομοιώσεις

αυτές εκφράζεται και η άποψη του ι. πατρός για την αποστολή κάθε αρχής. Η ανωτερότητα της Εκκλησίας προέρχεται αποκλειστικά από την εσχατολογική της διάσταση, την οποία στερείται η πολιτεία. Η Εκκλησία λ. χ. έχει την εξουσία του «δεσμύν και λύειν εν τω ουρανών», ενώ η πολιτεία μόνο πάνω στη γη. Η πολιτεία δεν ενδιαφέρεται για τα πέρα από τον «ψυχικόν άνθρωπον», ενώ η εκκλησία μόνη αναπλάθει τον «πνευματικόν». Η υπεροχή της Εκκλησίας έγκειται στα πνευματικά και όχι στα εγκόσμια. Άλλη υπεροχή της έγκειται στη μέθοδό της. Η πολιτεία πείθει με τον εξαναγκασμό, η Εκκλησία με την ελευθερία· εκείνη απαγορεύει, αυτή νοουθετεί· εκείνη ενδιαφέρεται μόνο να τιμωρήσει, αυτή να θεραπεύσει και να εξαλείψει την πηγή της κακίας. Η πολιτεία έχοντας σαν πηγή της νομοθεσίας της την ανθρώπινη σκέψη, κάποτε πλανάται, ενώ η Εκκλησία στηριζόμενη στη Γραφή είναι πάντοτε θεόπνευστη. Η πολιτεία σκοπεύει στο να καταστήσει τη συμβίωση των ανθρώπων απλώς δυνατή, της Εκκλησίας όμως σκοπός είναι η αδελφοσύνη. Κι ενώ η εγκόσμια εξουσία χωρίζει τους ανθρώπους, η Εκκλησία αντιθέτως είναι το της «ενώσεως και συμφωνίας όνομα». Η διοργάνωση των πολιτικών εορτών και εκδηλώσεων γίνεται με βάση το διαχωρισμό και τη διαίρεση των ανθρώπων, ενώ αντίθετα τα αντίστοιχα στην Εκκλησία ενώνουν τους διαχωρισμένους, η τράπεζα είναι κοινή, η χάρη δεν κάνει διακρίσεις, οι νόμοι δεν δημιουργούν τάξεις· η Εκκλησία γενικώς «ου τοις αξιώμασι διαιρεί την κοινωνίαν». Ο πνευματικός άνθρωπος εκπληρώνει και ξεπερνάει τους νόμους της πολιτείας, εφαρμόζει δε και τους ανωτέρους νόμους της Εκκλησίας, γενόμενος έτσι ελεύθερος από το νόμο της πολιτείας, διότι η Εκκλησία δεν περιορίζεται στο να ζητήσει απλώς ευθύνες για το κακό, αλλά τον προάγει στην εργασία της αρετής. Το συμπέρασμα που βγάζει ο Χρυσόστομος είναι ότι ουσιαστικά ο Χριστιανισμός με τη μέθοδό του συγκρατεί τη ζωή μας πολύ περισσότερο από το κράτος, όπως λέγει χαρακτηριστικά μετά την παραπάνω σύγκριση στη 15η ομιλία της ερμηνείας του στη Β' προς Κορινθίους· «Ὡστε πολλῶ μάλλον των έξωθεν νόμων ο Χριστιανισμός τον ημέτερον συνέχει βίον». Γι' αυτόν από την Εκκλησία προέκυψε και θα προκύψει «πάσα ωφέλεια του βίου και η της οικουμένης διόρθωσις».

Έξάλλου το ότι ο Χρυσόστομος έφυγε, μόνον όταν εκδηλώθηκε βία, σημαίνει μόνον ότι είχε την πεποίθηση ότι ο Χριστιανός βασιλεύς έπρεπε να υποταχθεί στην Εκκλησία διότι στα πνευματικά ο βασιλεύς οφείλει να υποτάσσεται στον ιερέα.

Εν συμπεράσματι η ιεράρχηση αυτή είναι εξ ολοκλήρου εσχατολογική. Συνεπώς, όταν η Εκκλησία χάνει την εσχατολογική της προοπτική, χάνει αυτομάτως και τη μοναδική της ιδιότητα, και μεταβάλλεται σ' ένα θεσμό εγκόσμιο στην ίδια περιοχή που καλύπτει το κράτος, οπότε είναι φυσικό, προκειμένου να δικαιολογεί την ύπαρξή της και την ανάγκη της, να προσφεύγει ή στην επέμβασή της στην πολιτική ή στην επιτέλεση κοινωνικού έργου, κάτι που παρατηρείται τόσο στη

Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία όσο και στον Προτεσταντισμό

(Μητροπ. Χαλεπίου-Συρίας Παύλου Yazigi, «Εσχατολογία και ηθική», Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσ/νίκη 1992, σ. 364-372)

<http://bit.ly/130nXuO>